

ADATOK

**A hangjelölést és a rövidítések jegyzékét
l. a kötet végén.**

Kalotaszeg.

1443: quasdam nostras portiones possessionarias in possessionibus Szentkhyral, Monyorokereke et Hymtelke in comitatu de *Kalathazeg* existentes et habitas [BánfOkl. I, 648. — id. Csánki V, 250 is]. 1474: Michael wayda de *Kalathazeg* [Csánki V, 365].¹ 1487: totales portiones possessionarias condam Ladislai de Madaras in possessionibus Zenthkhyral, Monyorokerek, Hynthelke et Zekel Jo vocatis... in comitatu de Colos in pertinentiis *Kalothazeg* existentibus [BánfOkl. II, 263]. 1515: in districtu *Kalothazeg* [i. h. 452]. 1520: totam portionem nostram in partibus Transilvaniae, *Kalotazek* vocitatum [i. h. 498]. 1523: in... quibuscunque comitatibus incliti regni Hungariae et istarum partium Transsylvanarum et praecipue in *Kalathazeg* existentium [i. h. 514].² 1624: *Kalotaszeg* [Szentk.]. 1640 körül: *Kalotha Szeg* [Gyalui urb.].³ 1645: Ad *Kalotaszégh* tractum pertinentes... jobagi [Bf. I. Urb.]. 1646: *Kalotaszeghi* oláh jobbágyim [Bf. I. Kalotaszegi cs.]. 1773: *Kalotaszeg* [I. h. Bonchidai cs.]. 1842: *Kalotaszeg*... Kolosmegyének azon vidéke, melynek vizei a' Sebes-Körösbe Nagy-Almásra folyó az Almás vizébe, Kis-Kapuson feljűl a Kapus nevezetű patakba szakadnak. Ez a' tájék a' szomszéd vidékeknél sokkal magasabban fekszik, és ha Zentelke 's Marotlaka közötti téren fejűl emelkedett hegyeit és bérceit felületéről elképzeljük, formája *hegytér* leend [Téglási Ercsei József: Kalotaszeg rövid leírása. Hon és Külföld, 1842. 22. sz.]. 1864: a' N. almási járáshoz, mely egyszersmind *Kalota Alszeg*nek is nevezetik — *Kalota* felszeg név alatt ismeretes a B. Hunyad és Kolosvár közti utvonalon fejűl a havas felől égy néhány helység — a holégy *szers*mind *Kalota* helység is fekszik — az említett vonalon alol: *Kalota Alszeg* név eredete itt nem tudatik. — A vidék, melyen fekszik (t. i. Kiskapus) „*Kalotaszeg*“-nek is nevezetik a „*Kalota*“ vizéről, mely ezen vidék némely részeit keresztül folyja [Pesty XXII, 267a, 406a]. 1891: A *Kalotaszeg* földrajzilag azon terület, mely délen a Gyalui havasoknak széle, nyugaton pedig a Vle-

¹ Csánki ezt *Kalota* helységnél idézi; nyilván tévesen, mert itt nem *kalotai*, hanem *kalotaszegi* vajdáról van szó.

² Vö. még ezeket az adatokat Csánki V, 250—1.

³ Vö. Szabó T. Attila, A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása: Erdélyi Múzeum 1940. 27. és Erdélyi Tudományos Füzetek 114. sz. 29.

gyásza és a Meszes hegységnek az előbbinek csapására épszögesen álló vonulatai által van szegélyezve, míg az ezen tetemesebb nagyságú hegyvonalak közötti szögleteket az alacsonyabb Kolozsvár—Almási hegység vonulatai és kiágazásai töltik ki... A *Kalotaszeg* tehát, mint földrajzi fogalom könnyen meghatározható, nem más mint a Kalota és Körös völgye; s így nem tartozik belé sem a Nádas, sem az Almás völgye, vagy forrásvidéke. Ethnographiailag a *Kalotaszeg* határainak megvonása már sokkal nehezebb, s ezt ma csak feltevések alapján kísérhetem meg... bizonyos az, hogy a földrajzilag értelmezett *Kalotaszeg* a néprajzi Kalotaszegnek ma is magvát képezi, de ide tartozik még a Nádas völgye Kolozsvárig, az Almási Nagy-Almásig;... de hogy a keleti határok hol vonhatók meg, ma még nem tudom, csak valószínűnek tartom azt, hogy a Kolozsvár körül elterjedő magyar nyelvsziget, mely minden felől oláhsággal és szászszal van körülvéve s melyet csak vékony fonalak, kicsiny falvak által jelzett sorok fűznek össze egyrészt a tordai, másrészt a szilágyi magyarsággal, a körülzárt helyzetében ethnographiájában is teljesen egységes [Jankó 1—2]. 1906: A Kalota és Körös völgyében, a gyalui havasok, a Vlegyásza és a Meszes hegység között fekszik: Bánffy-Hunyad (nagyközség, de a nép városnak hívja), Sárvasár, Nyárszó, Kalota Szent Király, Zentelke, Magyaró Kereke, Ketesd, Magyar Bikal, Körsfő, Damos, Jákotelke, Zsobok, Daróc, Bogártelke, Magyar Valkó, Sztána (Esztána), Kis Petri, Nagy Petri, Kis Kapus, Nagy Kapus, Magyar Gyerő Vásárhely, Farnos. Nagy Almás, Bábony, Magyar Gyerő Monostor, Inaktelke, Türe, Vista, Méra, Szucsák, Mákó, Bács, Magyar Nádas (ahol már egy szem magyar nicsen), Egeres, Jegenye, — harmincnégy falu, ... s ezt hívják *Kalotaszeg*nek [Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. Bpest, 1907. I, 33]. 1938: Erdély leghatározottabban elkülönülő (nem székely) magyar csoportja Kalotaszeg (1474: *Kalotaszegh* [község] Csánki V, 365)¹ népe, Kolozs megyében, a Kalota, Sebes-Körös, Almás és Nádaspatak völgyében, mintegy 40 faluban. Egykor részben a váradi püspökség tartozéka, mint kalotai főesperesség. E csoporthoz számítható az azonos megjelenésű tordaaranyosmegyei Magyarléta és Tordaszentlászló s a Kolozsvártól keletre eső Györgyfalva. Középpontja Bánffyhunyad. Helyi megállapítás szerint két részre oszlik: *Felszeg*-re és *Alszeg*-re [Viski Károly: Etnikai csoportok, vidékek. Magy. Nyelvt. Kk. I. 8. Bp., 1938. 20—1].²

¹ Ez adat értelmezésének téves voltára nézve l. az előbb hozzáfűzött jegyzetet.

² Anélkül, hogy Kalotaszeg területi értelmezésének bővebb bírálatába merülnek, megjegyzem, hogy egyik terület-meghatározás sem említi a Kapus-mentét, holott az itt lévő néhány község (Gyerővásárhely, Magyarkiskapus, Magyarkapus) is idetartozik. Malonyay (i. h.) a Kapus-vidékét összefoglalóan nem említi ugyan, de az idetartozó községeket felsorolja.